

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 22.11.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 22.12.2022

*Atıf Bilgisi: Tuna S. (2022). “Fikripaşazade Mehmet Münci’nin Tüm Eserlerine Katkı: Kataloglarda Kalmış Üç Hikayesi”. Hars Akademi, 5 (2), 366-390.

*Citation: Tuna S. (2022) “Contribution To All The Works Of Fikripaşazade Mehmet Münci: Theree Of His Stories That Remained In The Catalogues”. Hars Akademi, 5 (2), 366-390.

FİKRİPAŞAZADE MEHMET MÜNÇİ’NİN TÜM ESERLERİNE KATKI: KATALOGLARDA KALMIŞ ÜÇ HİKÂYESİ

*Serkan TUNA**

Öz

Tanzimat ikinci kuşağı ile Servet-i Fünun ekolü arasında bir geçiş süreci olarak değerlendirilen ve ilk defa Mehmet Kaplan tarafından işaret edilen Ara Nesil, Batılılaşma ekseninde tekâmülünü sürdüren Türk edebiyatına önemli katkılar sunmuştur. Etkin olarak 1880-1896 yılları arasında edebî faaliyetlerde bulunan bu nesil mensupları; şiir, roman, hikâye, tenkit gibi türlerde eserler vererek kendilerinden önceki neslin kazanımlarını çeşitli yönlerden zenginleştirirken, kendilerinden sonraki neslin de hazırlayıcısı olmuştur. Ara Nesil’in temsilcilerinden olan ve kaynaklarda daha çok roman ve hikâyeleriyle anılan isimlerden birisi Fikripaşazade Mehmet Münci’dir. Kısa denilebilecek bir zaman diliminde matbuat hayatında kalan, dönem içerisinde Halit Ziya ve Mehmet Rauf gibi önemli simalarla bir araya gelerek edebiyat sahasında eserler, düşünceler ortaya koyan yazarın, basılmış olan üç romanı ile beraber muhtelif mecmualarda dağınık hâlde bulunan ve bir araya getirilmemiş olan sınırlı sayıda hikâyesi mevcuttur. Bu çalışma, dönem veya yazarın eserleri üzerine yapılan araştırmalarda eksik kalan, incelenmeyen üç hikâyesini ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Münci, Ara Nesil, hikâye, süreli yayın

* Doktora Öğrencisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir.
Sserkantunal@gmail.com / ORCID: 0000-0001-5625-7882.

CONTRIBUTION TO FİKRİPAŞAZADE MEHMET MÜNÇİ'S ALL WORKS: HIS THREE STORIES WHICH STAYED IN CATALOGS

*Serkan TUNA**

Abstract

As a transition process between the second generation of Tanzimat and Servet-i Fünun school Intermediate Generation, which was evaluated and pointed out for the first time by Mehmet Kaplan, made important contributions to Turkish literature, which continues its evolution on the westernization axis. The members of this generation, who were actively engaged in literary activities between 1880 and 1896; While enriching the achievements of the previous generation in various aspects by producing works in genres such as poetry, novels, stories and criticism, they also became the preparers of the next generation. Fikripaşazade Mehmet Münci is one of the representatives of the Intermediate Generation, who is mostly mentioned with his novels and stories in the sources. The author, who remained in the press life in a short period of time, and came together with important figures such as Halit Ziya, Mehmet Rauf, and put forward works and ideas in the field of literature, had three published novels along with limited number of stories which are scattered in various magazines and not brought together. This study includes three stories of the period or the author, which are missing in the research on the works and have not been examined.

Keywords: Mehmet Münci, Intermediate Generation, story, periodical

* PhD Student. Eskişehir Osmangazi University, Department Of Turkish Language And Literature, Eskişehir. Sserkantunal@gmail.com / ORCID: 0000-0001-5625-7882.

Giriş

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı toplumu, resmî olarak Avrupaileşme sürecine girmiş ve genel manada siyasi hadiselerle paralel bir şekilde ilerleyen edebî faaliyetler de çok geçmeden bu yeni anlayış, medeniyet ve zihniyet yapısına dâhil olmuştur. Süreç içerisinde, Batı etkisiyle geleneksel türler öncü isimlerle yeni bir görünüme ulaşırken, yine Batı orijinli yeni form, kavram ve türler de Türk edebiyatına kazandırılmıştır. Tüm bu teşebbüsler dönem içerisinde "*hemen hemen tek başına yeniliği idare eden ve bir vasıta olmaktan çıkarak kürsü hâlini alan*" (Tanpınar 2006: 230) gazeteler etrafında yapılmıştır.

Özellikle basının özelleşmesinden sonra "*estetik gayeden çok sosyal faydayı ön planda tutan*" (Kaplan, 2019: 18), toplumsal şuurun yükseltilmesi adına çaba harcayan ve Tanzimat döneminin birinci kuşağı/nesli/ekolü/devresi/mektebi olarak kabul edilen Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa ile Türk edebiyatının çehresi değişmeye başlamıştır. Eskinin teknik ve şekillerinin önemli ölçüde kendini koruduğu bu dönemde, yeni türlerin ilk denemeleri yapılmıştır. Denemelerde ise muhtevada başlayan dönüşüm ve yenilik dil, üslup ve kavram değişiklikleriyle devam etmiştir. "*Medeniyet, hak, hukuk, adalet, kanun, devletle milletin karşılıklı hak ve ödevleri gibi sosyal ve siyasi unsurları*" (Akyüz 1990: 42) işe koşan Şinasi'nin yanı başında "hürriyet" ve "vatan" mefhumlarını kullanarak dönemin kavram ağını genişleten Namık Kemal ile "yenileşen" Türk edebiyatı gelişimini sürdürmüştür.

1876-78 yıllarından sonra, genel kabul olarak Rezaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit ve Samipaşazade Sezai'nin teşkil ettiği Tanzimat ikinci nesli gelmektedir. Birinci nesilde görülen sosyal yönelim ve eğilimler, dönemin etkin siyasetinin yanı sıra yazarların özel hayatları ve fıtratları sebebiyle yerini bireysel tutumlara, estetik kaygılara bırakmıştır. Edebiyatı siyasal bir araç olmaktan çıkararak ikinci nesil; sanat için sanat çerçevesinde, politik mücadele ve tartışmalardan uzak olarak, daha çok edebî zeminde meşguliyet göstermiştir. "Yenileşen" Türk edebiyatı, yine bu nesil vesilesiyle, Batı benzeri edebiyat ürünleri verme konusunda acemilikten kurtularak belli bir ölçüde tecrübe kazanmıştır.

"[...] Türk edebiyatına getirdikleri yenilikler açısından bu grup içinde Abdülhak Hâmid, eserlerinde felsefi/metafizik düşüncelerin yanında birtakım fantezilere ve şiirde çok değişik formlara özenmiş; Rezaizade Ekrem oldukça gerçekçi tabiat tasvirlerini şiire sokmuş; Samipaşazade Sezai ise küçük hikâyeleri ve romanıyla realist bir edebiyatı fakat döneminin duygusal üslubuyla denemiştir. Her üçünde de aşırı hassasiyet ortak özelliklerini teşkil etmektedir" (Okay 2020: 56).

Servet-i Fünun ekolü, genel anlayış üzere, Türk edebiyatı tarihlerinde ikinci nesilden hemen sonra başlatılmaktadır. Ancak Mehmet Kaplan'a göre bu bir hatadır. Kaplan; Abdülhak Hamit ve Rezaizade Mahmut Ekrem'in en önemli eserlerini verdikleri 1873-1877 yılından Servet-i Fünun ekolünün teşekkül ettiği 1896 yılına kadar ki yaklaşık yirmi yıllık zaman aralığında, edebî faaliyetlerde bulunan, gerek duyuş, gerekse üslup sahasında Türk edebiyatını şekillendiren 25-30 kişilik bir yazar grubunu işaret ederek "Ara Nesil" in varlığını dile getirmektedir (Kaplan 2019: 25). Kaplan'ın Nabizade Nazım, Mehmet Ziver, Fazlı Necib, Mehmet Celal, Mustafa Reşid gibi isimleri zikrederek ileri gelenlerinden kabul ettiği (Kaplan 2019: 26) nesil mensuplarının tam kadrosunu belirlemek, tarihî sınırları açık ve net bir şekilde çizilmemiş olduğundan müphemliğini korumakla

birlikte bir kaynak ve araştırmacıdan başka bir kaynak ve araştırmacıya göre değişmektedir. Bir mecmua etrafında toplanamayan ve dolayısıyla manifesto yayımlayamayan nesil mensupları edebî faaliyetlerini "[...] *Tercüman-ı Hakikat ve Saadet gibi gazete veya –çoğu kendi imkânları ile çıkardıkları ve çoğu ancak bir veya iki yıl yaşama imkânı bulabilmiş, başlıcaları Âfak, Asar, Berk, Envar-ı Zekâ, Gayret, Gülşen, Güneş, Haver, Hazine-i Fünun, Hizmet, Maarif, Malûmat, Manzara, Mekteb, Mir'ât-ı Alem, Mirsad, Muhit [...]*" (Birinci 2007: 97-98) olan mecmualarda devam ettirmişlerdir.

Ara Nesil şair ve yazarları, 1860 sonrası açılan modern eğitim kurumlarında yetişmiş kişilerdir. Bu eğitim kurumları, onların gelişiminde önemli bir merhaledir. Çünkü okullar sayesinde yabancı dil öğrenmeleri (özellikle Fransızca) onlara Batılı şair ve yazarların eserlerini kaynağından okuma olanağı vermiştir. Buna bağlı olarak Batı edebiyat dünyasını daha yakından takip etme fırsatı yakalamışlardır. Yine bu yabancı diller vasıtasıyla okudukları eserleri Türkçeye tercüme ederek yeni konu, kelime ve kavramların Türk edebiyatına taşınmasında ve kazandırılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Ara Nesil mensupları, dönemin etkin siyaseti sebebiyle politikadan uzak durmalarının yanı sıra Tanzimat birinci kuşağı gibi sosyal fayda prensibinden hareket etmemiş, Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit'te olduğu gibi bireysel duyusu daha çok benimseyerek sürdürmüşler, estetik kaygıyı ön plana çıkarmışlardır. Buna bağlı olarak münferit hezeyan, acı ve ızdıraplar eserlerinde oldukça fazla yer tutmuştur:

"Ara Nesil mensuplarının eser verdiği yıllar Sultan II. Abdülhamit'in baskıcı yönetiminin ilk dönemine rastlar. Politik konular ve ülke meseleleri üzerinde görüşlerini ifade edemeyen sanatkarlar insanın iç dünyasının ifadesine yönelirler. Recaizade M. Ekrem ve Abdülhak Hamit ile birlikte ferdî duygular, ince hassasiyetler öne çıkmaya başlar. Ara Nesil mensuplarında bu durum daha da genişleyerek sürer ve Servet-i Fünun nesline intikal eder" (Gariper 2013: 116).

Ara Nesil mensupları özellikle çıkardıkları mecmualar vasıtasıyla dergiciliğin gelişmesine katkı sağladıkları gibi, yine bu mecmualarda yürüttükleri edebî polemiklere bağlı olarak tenkit türünün gelişimine önemli dokunuşları olmuştur. Bu konuda bir doktora tezi hazırlamış olan Mahmut Babacan, yapılan tercümelere dikkat çekerek realizm ve romantizmin karşı karşıya getirilip tartışıldığı polemikliği şöyle ifade etmiştir:

"[...] Ara Nesil, Batı edebiyatlarından yaptıkları tercümelemlerle edebiyatımızda romantik ve realist eserlerin tanınmasına yol açmışlar; ayrıca edebî akımlar üzerindeki nazari görüş ve tenkitleriyle ilk edebî akım münakaşalarını başlatmışlardır. Devrinde 'hayaliyyûn-hakikiyyûn' diye adlandırılan ve Beşir Fuad'ın başını çektiği realistler grubu ile Menemenlizade M. Tahir'in öncülük ettiği romantizmin savunucuları arasında geçen bu realizm-romantizm münakaşası, Beşir Fuad'ın Victor Hugo hakkında yazdığı monografinin neşri ile başlamış, gazete ve dergilerde büyük yankılar uyandırmıştır" (Babacan 1993: 163).

Ara Nesil'in özellikle tercüme faaliyetlerini vurgulayan Mehmet Kaplan ise, onların, tercüme vasıtasıyla üslubu yeniden düzenlediklerini ve bu tercümelemlerin Servet-i Fünun ekolünün kelimeler dünyasını hazırladığını belirtmiştir. Ayrıca daha sonra Tefvik Fikret'in geliştirdiği

konuşma sentaksı ve resim altına şiir yazma usulünün de Servet-i Fünun'dan önce ilk defa bu nesil tarafından denendiğini aktarmıştır (Kaplan 2019: 26-27).

Türk edebiyatına başta tercüme olmak üzere çeşitli cephelerden katkılarda bulunan, kendilerine has sanat, zevk ve anlayışına sahip, hem yenilikçi hem geleneksel hususiyetler taşıyan bu nesil, kendisinden sonraki Servet-i Fünun ekolünün hazırlayıcısı olarak görülmektedir. Ancak iki güçlü edebiyat nesli arasında kalan, ortak bir hareket kabiliyetinden yoksun, münferit ve dağınık bir görünüm arz eden Ara Nesil mensupları, kısıtlı sanat kabiliyetleri sebebiyle "*üstad saydıkları kendilerinden önceki nesillerin gölgesinde kaldıkları gibi, kendilerinden sonra da Servet-i Fünun nesli tarafından gölgelenmiştir*" (Özarslan 1994: 15).

Fikripaşazade Mehmet Münci Hakkında

Servet-i Fünun ekolünün estetik zeminini kuran ve onlardan önce kimi yenilikleri tecrübe ederek kültür hayatına katkılar sunan Ara Nesil temsilcilerinden birisi Fikripaşazade Mehmet Münci'dir. Mehmet Münci 1869 yılında İstanbul'da doğmuş, Bitlis Vilayet Rüştüyesinde orta, Mülkiye İdadisinde lise eğitimini tamamladıktan sonra 1890 yılında Mekteb-i Mülkiyeden mezun olmuştur. Mezuniyetinin hemen akabinde 27 Mart 1891'de Maliye Nezareti Mektubî Kalemi 3. Katipliğine tayin edilerek uzun yıllar sürecek devlet hizmetine başlamıştır. 13 Mart 1895'te Atina-Pire Konsolosluğu Kaçınçılığına, 11 Haziran 1896'da Eğriboz, 19 Aralık 1897'de New York Konsolosluklarına, 12 Ağustos 1900'de Lahey, 27 Mayıs 1901'de Rotterdam, 21 Kasım 1907'de New York Başkonsolosluklarına, 12 Ağustos 1908'de Washington Sefareti Maslahatgüzarlığına, 10 Mart 1910'da Londra 1. Sınıf Başkonsoloslukuna getirilmiştir. 31 Mart 1915'te 1. Cihan Harbi'ne Osmanlı Devleti'nin katılması sebebiyle Londra'dan ayrılmış ancak yurda dönmemiştir. Mayıs 1916'da Amsterdam Başkonsoloslukuna getirildiği görevi sırasında 31 Mayıs 1917'de emekliye sevk edilmiştir. Emeklilik hayatını Hollanda'da geçirmiş olan Mehmet Münci, burada bir süre ticaretle meşgul olmuş, 1931'de de yine burada vefat etmiştir. 1902'de 4. Rütbeden "Mecidi" nişanı ile taltif edilmiş olan yazarın, Fransızca ve İngilizce'ye vakıf olduğu bilinmektedir (Mücellidoğlu 1968: 449).

Hayatı hakkındaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere yazarın çok genç yaşlarda başlayan yurt dışı hayatı, vefatına kadar sürmüştür. Ancak, Mekteb-i Mülkiyeden mezun olup Maliye Nezaretinde çalışmaya başladığı yıllar onun edebî faaliyetlerinin de en yoğun olduğu dönem olarak görülebilir. *Sebat* mecmuasındaki yazıları ile matbuat sahasına adım atan yazarın, *Merâret-i Hayât*, *İnhimâk-ı Memât* ve *Diyana* ünvanlı bilinen üç romanı bu yılların mahsulüdür. Bunlarla beraber *Servet-i Fünun*, *Mekteb*, *Malûmât*, *Maarif*, *Hizmet* ve *Tercüman-ı Hakikat* gibi gazete ve mecmualarda yazı ve hikâyeleri yayımlanmıştır. Yine içerisinde Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un olduğu edebiyat çevresinde de bulunmuş, sohbetlerine katılmıştır (Hıra 2004: 3).

Halit Ziya, henüz İzmir'de iken, "muntazam" mektuplaştığı ve dost olarak gördüğü isimlerden birisi Mehmet Münci'dir. Halit Ziya, bu mektuplaşmalar sebebiyle yazarın çalışmalarından da haberdar olduğunu anılarında zikretmektedir:

"İzmir'de bu neşriyat hayatı, bana etraftan, hele İstanbul'dan dostlar kazandırıyor. Düşmanlar da vardı, muhakkak, fakat onları hatırlamıyorum ve hatırlamak da istemem. Kendileriyle mektuplaşarak dost olduklarımın arasında benimle muntazaman olarak mektuplaşanlardan Ziver'le Münci vardı ki birincisi o zaman bir mecmua çıkarıyordu, ikincisi de Arakel Efendi'nin güzel bir şekilde çıkardığı hikâye serisinde küçük romanlar yazıyordu" (Uşaklıgil 1969: 302).

1893 yılında İstanbul'a gelen Halit Ziya (Huyugüzel 2004: 163) bir Ramazan gecesi eğlencesine katılmıştır. Bu eğlence meclisinde Mehmet Rauf, Ahmet Rasim, Rıza Tevfik, Halil Edip, Ali Suat gibi isimlerle beraber Mehmet Münci de bulunmuştur. Halit Ziya'nın "ideal bakımından birleşen gençler" (Uşaklıgil 1969: 335) olarak gördüğü meclisteki bu isimler, yazarın eğilim ve çevresini göstermesi bakımından önemlidir: "Bu her şeyi haber alan ve benim o geceyi İstanbul'da geçireceğimi, hatta saz dinlemeye geleceğimi de öğrenen Mehmet Rauf idi. Erkenden gelmiş, yer hazırlamış, hatta beraberinde İzmir'de iken uzun mektuplarıyla kendisini bana tanıttırması olan Münci Fikri ve Mekteb-i Mülkiyeden çıktıktan sonra ara sıra şiirleri ve küçük nesirleri görülen Ali Suat vardı" (Uşaklıgil 1969: 335).

Mehmet Münci'nin bu toplantıdan sonra da Halit Ziya ile temasları devam etmiştir. Roman tercüme üzerine konuştukları bir günde Halit Ziya'nın "[...] gözüne ilişen eşyayı nerelerde ve ne için kullanacağını düşünmeden almaya kalkışan merak sahiplerine yakışır bir acele ile önüne düşen fikirlerin üstüne atılır ve bunları dağıtarak yolunun üzerinde serpe serpe taşıyarak belli olmayan bir semte doğru koşardı" (Uşaklıgil 1969: 384) şeklinde mizacını tanımladığı Mehmet Münci, kendisinden Zola, Daudet kabilinden tercüme yapmak için bir roman tavsiyesi istemiştir. Goncourt kardeşlerin *Renée Maupérin* eserini yazara tercüme için veren Halit Ziya, on beş günden fazla sürmeyen bir zaman dilimi içerisinde, uğraş isteyen eserin Mehmet Münci tarafından çevirilmesi karşısında tereddüt yaşamıştır. Ancak sonradan kötü bir tercüme olduğunu fark etmiştir (Uşaklıgil 1969: 385). Halit Ziya'nın naklettiği bu durum, Mehmet Münci'nin, romanlarını peş peşe neşredebilmesinin arka planında aceleci ve heyecanlı bir mizacı olduğunu ve natüralist yazarlara alakasını göstermesi bakımından kıymetlidir.

Halit Ziya'nın katıldığı Ramazan eğlencesi gecesine Mehmet Rauf'un gelmesi tesadüfi olmamıştır. Mehmet Rauf'u o eğlenceye getiren Fikripaşazade Mehmet Münci'dir. M. Rauf, *Şebab* mecmuasının 23 Temmuz 1336/23 Temmuz 1920 tarihli sayısında "Edebî Hatıralar" üst başlığıyla yayımlanan "Halid Ziya ile İlk Temas" yazısında bu durumu şöyle anlatmıştır:

"[...] O esnada Ramazan gelmiş, mekteb imtihan tatili olmuş idi. Edebiyat meraklısı arkadaşlarımdan birisi var idi, bununla sık sık İstanbul'da buluşur idik. Bir gün yine buluşunca, bana büyük bir telaşla: 'Halid Ziya'yı gördüm... İstanbul'a gelmiş...' dedi. O zaman köprü'nün Şirket-i Hayriyye iskelelerinde bir Ermeni kitapçı var idi, ara sıra oraya uğrar, kitap mecmua alırdık. Arkadaşım, bir gün Halid Ziya'yı bu kitapçıda görmüş, kim olduğunu kitapçıdan öğrenince, meftüniyyetini arz için üstada yaklaşarak, benden bahsetmek istemiş, fakat heyecandan titreyerek bir şey söyleyememiş. Şimdi onu nerede bulmalı idi? Belki yine uğrar diye bir iki gün kitapçıda bekledim; akşam meyüsâne eve avdet ediyordum. Köprü başında "Diyana" muharriri Fikripaşazade Münci'yi gördüm, onunla hafif bir aşinalık var idi, beni görünce yaklaşarak: Halid Ziya

sizi görmek istiyor.. Bu gece Şehzadebaşı'nda buluşacağız. Siz de geliniz de görüşürsünüz.. dedi" (Mehmet Rauf 1920a: 10).

Şehzadebaşı'ndaki buluşma gecesinde Mehmet Münci ile bir araya gelen Mehmet Rauf, onun mizacı ve faaliyetleri hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgileri, *Şebab* mecmuasının 30 Temmuz 1336/30 Temmuz 1920 tarihli sayısında "Halid Ziya ile Samimiyyet" başlığıyla şöyle dile getirmiştir:

"[...] muayyen saatte, muayyen yerde Münci ile birleşdik, Münci oldukça gürültücü, galeyankâr bir gençti. O zaman "Merâret-i Hayât" ve "Diyana" namındaki eserleri ile edebiyat âlemini fethetmek emelinde, hatta galiba fethetmiş iddiasında görünür idi. Onun da Halid Ziya'ya benim kadar meftûn olduğunu ilk sözlerinden anladım. O da tıpkı benim gibi, Türkçe eserlerden ziyade Fransız edebiyatına meftûn olduğunu ilân ederek bilhassa Zola'dan ve eserlerinden büyük bir galeyanla bahsediyor idi" (Mehmet Rauf 1920b: 30).

Mehmet Rauf yine bu yazısında "Canfeza" isimli hikâyesini Arakel Külliyyatı'na katkı için gönderdiğini, Arakel'in ise bu hikâyeyi okuması ve değerlendirmesi için Mehmet Münci'ye gönderdiğini söylemiştir. Bu durum, roman ve hikâye neşrinde Mehmet Münci'nin kanaatine itibar edildiğinin bir işareti olarak yorumlanabilir:

"[...] Ben bu külliyyatı şayan-ı nazar bularak, "Canfeza" namıyla yazmış olduğum bir hikâyeyi bir ahbab vasıtasıyla Arakel'e göndermiş, bu külliyyat arasında tab'ını arzu etmiş idim, bir hafta sonra, Arakel'den aldığım bir mektupta eserimin okuyup fikrini beyân etmesi için Münci Bey'e verilmiş olduğunu öğrendiğim gibi birkaç gün sonra bizzat Münci Bey'den takdîrkârâne bir mektup aldım. Bunda mümâileyh neşrolunabilmek için eserimde bazı tadilât icrasını teklif ediyordu" (Mehmet Rauf 1920b: 29).

Yukarıdaki anılardan görüleceği üzere Mehmet Münci, matbuat hayatında bulunduğu tarihlerde, Türk edebiyatının önemli isimleriyle samimi denilebilecek bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Yazarın, özellikle Servet-i Fünun ekolünün roman ve hikâyede temsilcisi olacak Halit Ziya ve Mehmet Rauf ile kurduğu bağ, yurt dışı görevi sebebiyle zamanla kopmuştur.

Fikripaşazade Mehmet Münci'nin Roman/Hikâye Anlayışı

Mehmet Münci, roman/hikâye anlayışına dair görüşlerini, kaleme aldığı romanların ön sözlerinde, yazılarında ve biyografik metinlerinde açıklama fırsatı bulmuştur. Tarihsel sıra ile takip edildiğinde, 21 Temmuz 1306/2 Ağustos 1890 tarihli ilk romanı olan *Merâret-i Hayât*'ın ön sözünde; romanın o dönemdeki Avrupa'daki konumuna, vasıflarına, genel yapısına, öne çıkan ediplerine işaret ederek romandan maksadın ne olduğuna dair düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Söz başlangıcında öncelikle romanın Avrupalı milletler nazarında ahlaka ve insan faziletlerine ait taşıdığı hususiyetler sebebiyle rağbet gördüğünü ve önemsendiğini belirtmiştir: *"Avrupa millet-i mütemeddinesinin enzâr-ı ciddiyet-perverânelerine iltifât-ı hakayık-şinâsânesine ma'rûz olan âsârın en birincisi ve belki en mühimi -ahlâka mübtenî fezâil-i insâniyeye müteâllik olduğu için- romanlardır"* (Mehmet Münci 1890a: 3).

Yazar, Fransız Montepin gibi rastlantılara, garipliklere yer vererek, akla aykırı olabilecek konularla roman yazmanın artık kabul edilebilir olmadığını ifade etmiştir. Bununla beraber Emile Zola gibi, insanın en ince hissiyatını tasvir eden, her kalpte gerçek hisler uyandıran romancıların çoğaldığına, ünlendiğine ve alkışlandığına işaret etmiştir:

"[...] Şunu demek isterim ki; bugün (Xavier de Montepin) gibi birçok fecâyi', birçok tesâdüfât, birçok garâibât, hâsılı muhayyir-ül-ukul birçok icâdât ile roman yazarların karileri gittikçe bir inhitâta yüz tuttuğu hâlde (Emile Zola) ve emsâli gibi hissiyât-ı rakika-i insâniyyeyi tasvir eden, her kalbde ihsâsât-ı hakikiyye uyandıran, her gözde müessir-i teessürât olacak giryeler peydâ eyleyen romancıların mutâliini gittikçe tekessür ediyor. Bu yolda tahrik-i hâme-i iktidâr eden müellifinin şân ve şöhreti, âvâze-i müessirânesi, gâlibiyyet-i dehâ-perverânesini, aksâ-yı şarkta, intihâ-yı muazzibde, cihânı velvelelere, giryelere gark ediyor, alkışlanıyor" (Mehmet Münci 1890a: 3-4).

Romandan beklenen yüzyıllar öncesindeki gerçekliğe dayanmayan acayiplik ve gariplikleri, mitolojiyi ihtiva etmesi değil, toplumun en alt tabakasından en üst tabakasına kadar her yönünü içermesi ve yansıtmasıdır. Ancak o zaman gerçek meziyetine kavuşarak bir roman görünümü kazanabilir:

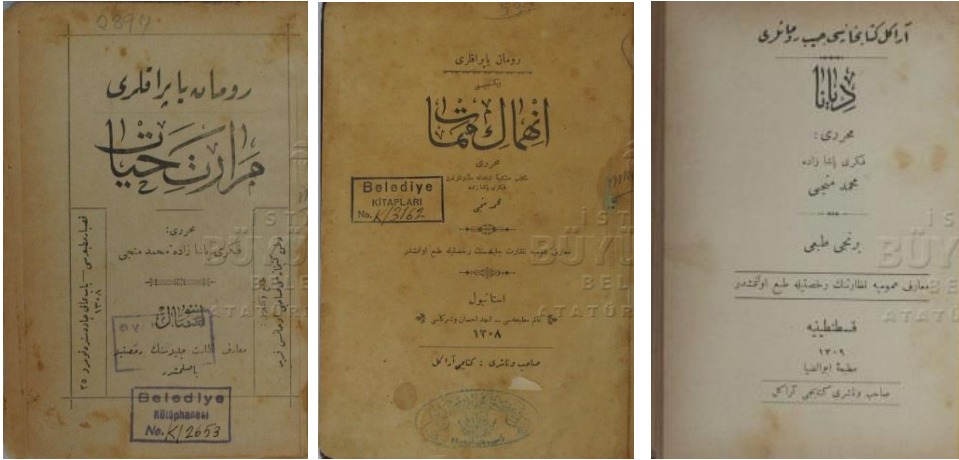
"Fi-l-hakika, roman okumaktan maksat; mitoloji hurâfâtını, kurûn evveli hezeyânlarını mu'lin olan menâkıb-ı acibe ve şuûnât-ı garibe ile taglîd-i efkâr, tedhîs-i ezhân etmek olmayıp, insân denilen mahlûk-ı ekmelin hafâyâ-yi kalbiyesinde mündemic bulunan serâir-i müheyyice ve ahvâl-i müessereyi görmektir... Romancılıkta aranılan mezâyâ-yi mühimmeden biri ve belki başlıcası efkâr-ı kariini hey'ât-ı insâniyyenin kâffe-i şubâtına yani; sefâhata, sefâlete, fakr u zarûrete, ahvâl-sûz-ı şûrâneye, hasâil-i insâniyyenin her bir cihetine, kesret-i servetinden mütevellid, âmâl-i haris-âneye gurur ve nahvetten mütehasıl hâhiş-i câhil-âneye, ve-l-hâsıl hem tabakat-ı âliyye hem de tabakat-ı süflîyye arasında ser-zede-i sâha-i zuhûr olan hâlât-ı mütenevvia ve müheyyiceye celb etmektir" (Mehmet Münci 1890a: 4).

Romancıdan beklenen tavır ise, olaya hiçbir yönüyle müdahil olmadan en ince ayrıntısına kadar anlatmasıyken bunun yanında millî ahlâkı da yansıtmasıdır. Mehmet Münci bunlarla beraber Namık Kemal'in *Celâlettin Harzemşah* eserinin ön sözünde roman için kullandığı *"[...] romandan maksat güzerân etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan bir vakayı ahlâk ve âdât ve hissiyat ve ihtimalâta müteallik her türlü tafsilatıyla beraber tasvir etmektir"* (Namık Kemal 2016: 72) tanımına dikkat çekerek "roman hakikattir, hakikat ise hayal olamaz" diyerek gerçeklikten yana olduğunu bir kere daha vurgulamıştır:

"Bir roman kaleme alınacağı vakit o muharrir vukuânın hiçbir mühim noktasını bırakmayarak tamâmiyle teşhîr-gâh-ı enzâra koymalıdır. [...] Romanlardan beklenen menâfi'; hangi milletin ahvâlinden bahs ise, ahlâk-ı milliyelerinin her bir esâs-ı mâddiyye ve mânevîyyesini –mevâdd-ı zâide nazar-ı i'tibâra alınmayarak- bir tafsil göstermektir. İzâh etmek istediğim bu hakiki, bir edib-i maâlî-i nijâd, bir hârîka-i zekâ: '... Fakat kütüb-hâne-i âdâbımızda mevcûd olan birkaç tercümeden de anlaşılacağı vechile: Romandan maksad, güzerân etmemişse bile güzerânı imkân dâhilinde olan bir vukuâyı, âdât, hissiyyât ve ihtimâlâta müteallik her türlü tafsilâtıyla beraber tasvir etmektir...' sözleriyle ityân eylemiştir. Muhtasar ve fakat maâni-i azime-yi meş'ar olan

şu ifade dahi ifhâm ediyor ki: Roman hakikat olmalıdır. (Elif-ül-leyl-ül-leyl-muhayyelât) gibi hikâyât-ı hayâl olduğundan masal (misil) kâbilindedir. Mademki roman hakikat demektir; hakikat ise hayâl olamaz" (Mehmet Münci, 1890a: 4-6).

Merâret-i Hayât ön sözünün sonuna doğru "hakikiyyün sınıfına" katkı sağlamak için bu eseri yazdığını, bu eseri yazmadan evvel tedkik ve tahrir ettiğini, pek çok yazı biriktirdiğini ve "Meflûn-i hakikat" olduğunu en açık hâliyle izah etmiştir: "[...] Hasılı bir roman yazmak istedim. [...] hakikiyyün sınıfına kemâl-i âciz-ânemle iltihâk etmek için menâzır-ı hayâta vukuf peydâ eylemek lüzümü baş gösterdi. Meflûn-i hakikat olduğundan yazacağım eserin ciddi olmasını istedim" (Mehmet Münci 1890a: 6).

Ek.1: Mehmet Münci'nin yayımlanmış üç romanı.

Mehmet Münci, *Merâret-i Hayât* romanının ön sözünü bu kadar uzun tutmuşken, diğer romanlarında çok fazla ayrıntı vermediği gözlenmektedir. Oldukça kısa yazılan 5 Ağustos 1306/17 Ağustos 1890 tarihli *İnhimâk-ı Memât* ön sözünde "tecrübe" ve "tabii roman" kavramlarını ön plana çıkarmıştır: "*Tecrübe görmeden bâ-husûs ser-rişte-i hayâtı elde etmeden tabii bir roman tasvîrinin ne kadar müşkil olduğunu itirâf etmekte ve bununla beraber âmâk-ı tefekkürâta müstagrık bulunmakta iken; musâdeme-i hissiyâtın mütevellid bir netîce-i müeesereyi bu hakire hikâye etmişlerdi*" (Mehmet Münci 1890b: 3).

Yine bir diğer romanı olan 13 Teşrinievvel/25 Ekim 1890 tarihli *Diyana*'nın sonunda yer alan "muhtıra" başlığı da kısa şekilde yazılmıştır. Burada da romanın "tabii" görünümünü vurgulayak, esere yönelik bir değerlendirme yapmıştır:

"[...] bu vukuâ, pek muhtasar tasvîr olundu. Sebebi âşikârdır. *Diyana* bir hayâtın târih-i mücemi olduğu gibi bir cihân sefâletinde musevver-i serâirdir. Bununla beraber bu *Diyana*'yı yazmaktan maksat; 'bu böyle oldu, netîcesi şudur!' değildir. 'bu böyle ceryân ediyor. Şâyân-ı muâheze olan kulüb-i beşerîyye-yi muhâkeme edelim!' fikri tervîc olunmuştur. Muhtasar, nâkis, an'anesiz ve ihtimal ki tesîrsizdir. Fakat tabii olduğu için muharririnin mazhar-ı itinâsı olmuştur" (Mehmet Münci 1890c: 186-187).

Mehmet Münici'nin yukarıda romanlarının önüne ve sonuna yazdığı bölümlerden alınan ifadelerden anlaşılacağı üzere, yazar, 1890'larda roman/hikâyede hayal, hurafe, mitolojinin aksine tabiiilik, gerçeklik ve ahlâk aramaktadır. Yine roman/hikâyeyi, toplumun her kesimini kucaklayan, yansıtan bir araç olarak görürken, Emile Zola ismini zikrederek o kabilden kişilerin Avrupa'da revaçta olduklarını aktarmıştır.

Yazarın, yine tarihsel sıra ile bakıldığında, roman/hikâye anlayışına dair görüşlerini kaleme aldığı biyografik nitelikli metinlerinde de görmek mümkündür. Fransız yazar Octave Feuillet'in ölümünden dört yıl sonra, *Mekteb* mecmuasının üçüncü senesinin 30 Kanunuevvel 1309/11 Ocak 1894 ve 13 Kanunusani 1309/25 Ocak 1894 tarihli sayılarında "Edebiyat-ı Garbiye" başlığı altında yazdığı "Octave Feuillet" yazısında söz konusu yazarı ele alarak hususiyetlerine değinmiştir. Yazının başlangıcında, daha önceki yıllarda roman/hikâyenin temel dinamikleri olarak gördüğü tabiiilik, gerçeklik ve ahlâkın yanına psikoloji ve fizyoloji fenlerini de eklemiştir:

"Edebiyatın Garb'da nâil olduğu terekkiyât-ı müşâ'sâ'adan biri de 'roman' ünvânı altında neşr olunan ve psikoloji, fizyoloji gibi iki mühim fennin, tecrübe, tetebbu'-ı şuûnât misillü iki büyük kuvvetle imtizâcından mütehasıl ma'lûmât-ı vâfiye ile müzeyyen ve müretteb bulunan menâkıb-ı hissiyye ve ciddiyenin, asr-ı hâzırda kazandığı ehemmiyet-i fevkalâdenin ve bütün müntesibin-i edebî bundan aldıkları zevk-i hissînin bir ittîrâd-ı tetricî ile tezâyüd etmesidir" (Mehmet Münici 1894: 44).

Aynı yazıda romancılık için, genel kabul içerisinde hayret verilecek seviyelere ulaştığına, usul ve esasları belirlenmiş bir "fenn-i mahsûs" olduğuna, "tıp" ve "matematik" gibi teorik olarak olgunlaştırılıp geliştirildiğine dikkat çekmiştir:

"Hakikat! Bugün romancılık o kadar nâil-i ragabât-ı umûmiyye, o derece mazhar-ı kabûl-i âmme olmuştur ki insanın mütehayyir olmaması gayr-i kabildir. Birçok edvâr-ı tahavvülât içinde çabalandıktan sonra hâl-i hâzırdaki ehemmiyet ve meziyyeti ihrâz eden 'romancılık' bugün âdeta bir fenn-i mahsûs hâline girmiş, roman yazmak için usul ve esâs vaz' olunmuş, birçok aksâma ayrılmış, hâsılı 'tıb' gibi, 'fünûn-ı riyâziyye' gibi bir sürü nazariyyât ile tekmil olunmuştur." (Mehmet Münici 1894: 44).

Mehmet Münici'nin Octave Feuillet dışında biyografisini kaleme aldığı bir diğer önemli isim Alphonse Daudet'tir. *Mâlûmat* mecmuasının üçüncü senesinde 11 Kanunuevvel 1313/23 Aralık 1897 ve 18 Kanunuevvel 1313/30 Aralık 1897 tarihli yazısının öncelikle yazıldığı tarih ilgi çekicidir. Çünkü Alphonse Daudet 16 Aralık 1897 yılında vefat etmiştir. Mehmet Münici'nin yazısı ise Alphonse Daudet'in ölümünü takip eden sonraki hafta yayımlanmıştır. Natüralizm akımının önemli temsilcilerinden biri olan A. Daudet için böylesi bir alaka, yazarın edebî temâyülünün bir nişanesi olarak görülebilir. Yazar, Daudet'in ölümünden duyduğu üzüntüyü edebî bir üslupla şu şekilde dile getirmiştir:

"[...] Evet! Hiçbir şey! Balzacların, Stendhalların, Flaubertlerin, Goncourtların kafîle-i pür-ihtîşâmına mensûb olan 'Alphonse Daudet!' ölmüş. İşte bu kadar. Âlem-i edebiyât artık bir (Le Nabab), bir (Sapho), bir (Jack) okumayacak... Goncourtların akademisi açılmayacak. Zola! Artık, evet artık şu güneşlere, şu tabiata, şu semâyâya, şu engin denizlere yalnız bakacak. Cemiyet-i beşeriyenin ona verdiği teessürât-ı mübhemeyi tasvîr ile tesellî-yâb olamayacak" (Mehmet Münici 1897: 1258).

Mehmet Münici, Alphonse Daudet'in eser ve faziletlerinden bahsettiği yazısında, yer yer Daudet'in de mensubu olduğu natüralizm akımına göndermelerle beraber bir romantizm kıyası yapmıştır. "Büyük medeniyetin üç rüknü" olarak gördüğü "tecrübe", "hakikat" ve "fen" ile E. Zola, Daudet ve Balzac'ın edebiyatı hastalık ve zayıflıklardan kurtardığını belirtirken romantizmin ve Hugo'nun artık geride kaldığını vurgulamıştır:

"[...] 'Victor Hugo' on dokuzuncu asırda siyasi, edebî kıyâmetler koparmış ve etrafına topladığı hayâliyyün ile bir istikbâl-i iştihâra doğru koşmuştur. Fakat bugün herkes teslim eder ki: Bundan on, on iki sene evvel vefât eden Victor Hugo'nun eski unvân-ı bârikadârı, mürûr-ı zaman ile sönüyor. Ve daha ziyâde sönecektir. Cihân terakki ediyor. Medeniyet-i beşeriyye artık hayâlâtta bir şey anlamadığından hayâl yerine, ortaya (tecrübe), (hakikat), (fen) giriyor. Şu üç rükn-i azîm-i medeniyet Hugoları, Mussetleri, daha doğrusu bütün şiir hâmilerini unutturuyor. Fakat Balzac yaşıyor. Evet! Balzac ismi nasıl hâlâ ber-hayât ise Flaubertler, Daudetler dahi hasmen değil ismen daha birçok asırlar ber-hayât kalacaklar. Çünkü bunlar ayrıca bir mekteb açtılar. Ellerine tecrübe, hakikat neşterleriyle (fen) iğnesini aldılar. Edebîyât-ı umumîyyenin bütün alîl ve emrâzını teşrih ile devâ-sâz oldular. Ortaya nâ-kabîl-i zevâl bir meslek-i cedîd açtılar. Eğer Balzac doğmasaydı, Goncourt, Daudet, Zola, Balzac'ın etrafına birer hakikat kelebeği gibi konmasaydı, Hugo mektebi yine ber-hayât olmayacaktı. Tekrar edelim: Artık (Sefiller) den kimse lezzet alamıyor. Ortaya, Bourgetler, Anatole Francelar, Terailleler çıkıyor. Yakında Coppeeler, Pierre Lotiler, meydandan kalkacak... Herkesin sarıldığı şecere-i muallâ-yı hakikat tevâlî-i eyyâm ile her tarafa dallarını salacak" (Mehmet Münici 1897: 1260).

Yazarın, dönemde etkilendiği, takip ettiği Batılı yazarlarla beraber Ahmet Mithat, Halit Ziya gibi Türk edebiyatının önemli isimleri de vardır. *Merâret-i Hayât* ön sözünde, döneminde, hemen hemen tüm genç yazarları etkilemeyi başarmış, onların kendisine gönderdiği, gösterdiği eserlerini okuyarak ilk ürünlerini vermesine yardımcı olmuş, pek çok ismi edebiyat tarihine kazandırmış olan Ahmet Mithat için "peder-i maneviyem" ifadesini kullanmıştır:

"[...]Bu yazıları âlem-i matbûâta takdîm etmek için kalbimde ârzü-yi münevver, heves-i mahsûs uyandıran, şifâhen ve tahrîren irşâdât ve ihtârât-ı pederâne ve üstâdâneleriyle benim gibi âciz bir tilmîzi ihyâ, irşâd, tesrîr eden, bârika-i terkinin nazargâh-ı nâ-çizânemde müncelî bulunduğu, mezâyâ-yı hakîm-âneleri sâikasıyla lûtfen ihtâr ve ilâm eyleyen, evlâd-ı vatan uğrunda hissiyât-ı âliye besleyen peder-i maneviyem, edib-i hikmet-i rehîn (Ahmed Midhat) Efendi hazretleri sebep oldukları için ne kadar iftîhâr etsem, ne mertebe ilân-ı mübâhât ve mesârr eylesem azdır" (Mehmet Münici 1890a: 11).

Mehmet Münici, 6 Mart 1308/18 Mart 1892 tarihli *Tercüman-ı Hakikat*'te "Halid Ziya Bey ve Romani" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazar bu yazıda, Halit Ziya'nın neşredilen "Bir Muhtıranın Son Yaprakları", "Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası", "Mensur Şiirler", "Mezardan Sesler", "Bir Ölünün Defteri", "Bu muydu" gibi eserlerini okuduğunu, bu eserler vasıtasıyla kendisine "hakiki bir meftûniyyet-i edebîyye" beslediğini belirttiikten sonra Halit Ziya'yı "Doğunun Alphonse Daudet'i", "Nemide" romanının da Batı eserleriyle kıyas olunabilecek minvalde bir çalışma olduğunu söylemiştir:

"[...] Ziya Bey hakikaten şarkın "Alphonse Daudet"si gibi telakki olunup bütün matbûât-ı Osmanîyye'nin kendisine göstermekte olduğu teveccühât-ı muhakka dahi "Nemide" nâmındaki romanıyla bir kat daha takvîye edilmiştir. "Nemide" garbiyyûnun romanlarıyla meşher-i müsâbakata vaz' olunacak bir meziyeti hâiz bulunmak itibârıyla birinci, milli bir roman olmak haysiyetiyle şâyân-ı ehemmiyettir" (Mehmet Münci 1892a: 5).

Mehmet Münci'nin yukarıda geçen ifadelerinden yola çıkılarak roman/hikaye anlayışı için genel bir değerlendirme yapılacak olursa; yazar, realizm ve natüralizm ekolünün takipçisidir. O, "meftûn-i hakikat" olarak ve "roman hakikattir, hakikat ise hayal olamaz" diyerek kaleme aldığı *Diyana* ve *Merâret-i Hayât* romanlarında "[...] İstanbul'un yanlış tarzda batılılaşmış (alafrangalaşmış) çevrelerindeki hayatı çok realist bir şekilde" (Akyüz 1990: 81) işlerken, "hissiyât-ı rakîka-i insânîyyeyi tasvir eden" Emile Zola'yı yüceltmiş, "tecrûbe", "hakikat" ve "fen"i medeniyetin üç büyük rûknü olarak görmüştür. Mehmet Münci'nin böylesi bir roman/hikâye anlayışına sahip olması esasında olağan bir durumdur. Tanzimat döneminin öncü isimlerinden Namık Kemal'in V. Hugo gibi Fransız romantikleriyle kurmuş olduğu temas, daha sonraki nesiller üzerinde de tesirini devam ettirmiştir. 1880'lerden yani Ara Nesil'in faaliyetlerde bulunmaya başladığı tarihlerden sonra, romantizm tesiri, yerini realizme ve natüralizme bırakmaya başlamıştır. Beşir Fuad ve Menemenlizade Mehmet Tahir'in edebî münakaşası olan "hayaliyyûn-hakikiyyûn" dikkate alınacak olursa 1880-1890 arası; realizm, natüralizm ile romantizmin karşı karşıya geldiği, yüzleştiği bir dönemdir. 1890'lardan sonraki süreçte ise romantizm, yavaş yavaş yerini realizme bırakmış, Servet-i Fünun ekolünün romancısı olan Halit Ziya ile de en belirgin örneklerini vermeye başlamıştır. Yazarın Halit Ziya'yı, 1892'lerde "Doğunun Alphonse Daudet"i olarak görmeye başlaması, alaka göstermesi oldukça normaldir. Nitekim Mehmet Münci, dönemde Nabizade Nazım gibi realist ve natüralistlerin tesirinde kalan ve uygulamada başarıya yaklaşmış bir isim olarak değerlendirilmiştir: "Nabizade Nazım gibi, garp realist ve natüralistlerinin tesiri altında kalan ve bunu, hemen bütün diğerlerinden daha muvaffakiyetli bir şekilde tatbik etmeye yaklaşan bir muharrir de Mehmet Münci'dir. *Diyana* (1891) isminde ufak bir romanda zamanındaki İstanbul tatlısı frengi terbiyesi ve neticeleri hakkında realist bir eser yazdı" (Özön 1941: 223).

Fikripaşazade Mehmet Münci'nin Kataloglarda Kalmış Üç Hikâyesi

Mehmet Münci yahut eserleri söz konusu olduğunda genel manası ile romancılığı göz önüne alınarak değerlendirilmektedir. Ancak bunlar haricinde çalışma içerisinde de değinildiği gibi biyografi metinleri, hikâyeler de kaleme almıştır. Yazarın bu metinler ve hikayelerinin yanı sıra hayatı ile diğer çalışmaları kapsamlı olarak, 2004 yılında, Sevilay Hıra tarafından hazırlanan "Münci Fikri'nin Hayatı, Edebî Faaliyetleri ve Eserlerinin İncelenmesi" isimli bir yüksek lisans tezinde çeşitli cepheleriyle ele alınmıştır. Bu tezde, Mehmet Münci'nin üç romanı (*Merâret-i Hayât* 1890, *İnhimâk-ı Memât* 1890, *Diyana* 1890), bir tercüme romanı (Renee Mauperin 1896/1897), sekiz hikâyesi (*Müntehir* 1891, *Kızım* 1891, *Makale-i Edebiyye* 1891, *Neşat* 1892, *Hayâl-i Seyyâr* 1893, *Bir Hâtıra!* 1893, *İsimsiz Hikâye* 1896, *Tramvayda* 1897), ve sekiz makalesi (*Garbiyye!* 1885, *İsimsiz* 1885, *Mütenevvia* 1885, *İsimsiz* 1885, *Halid Ziya Bey ve Romanı* 1892, *Mektup* 1893, *Edebiyât-ı Garbiyye-Octave Feuillet* 1894, *Alphonse Daudet* 1897) tespit edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yine, Sevilay Hıra tarafından yapılan bu tez esnasında Mehmet Münici'nin üç hikâyesi daha tespit edilmiş, hikâyeler isim ve buldukları mecmua olarak belirtilmiştir. Ancak İzmir Millî Kütüphanesinin taşınması sebebiyle hikâyelere o dönem ulaşılamamıştır (Hıra 2004: 33). Bu hikâyeler, "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!..", "Çamaşırıcı!" ve "Bir Hissin Tarihi" isimleriyle *Hizmet* mecmuasında yayımlanmıştır. Yazar tarafından ulaşılamayan bu hikâyeler üzerine daha sonra bir çalışma yapılmamış, kataloglarda kalmıştır.

TTK Kütüphanesinden *Hizmet* mecmuasının gerekli sayılarına ulaşılarak bu hikâyeler tespit edilmiştir. Bununla birlikte tezde "Çamaşırıcı" şeklinde ifade edilen hikâye adının "Çamaşırıcı!" olduğu görülmüştür, "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!.." hikâyesinin başlangıcında ise mecmua heyetince: "*Erbâb-ı mütâlaaya Mehmet Münici Bey'i tavsiyeye lüzum yoktur. "İnhimâk-ı Memât", "Diwana" gibi bedâyi'-i âsârıyla cevdet-i karihası, letâfet-i şivesi bütün nefâis-perverân-ı edebiyatın malumudur. Genç muharririn fıkra-i âtiye-i latifesi derce tevessüt etmekle beyân-ı şâdi ederiz*" (Mehmet Münici 1892b: 3) şeklinde Mehmet Münici'yi taltif edici bir girişe yer verilmiştir. Bu ifadeler kullanıldığında Mehmet Münici henüz yirmi üç yaşındadır.

Hikâyelerin temaları karamsarlık, hastalık, ölüm, ferdî acılar üzerine kurulmuştur. Bu temalar bir noktaya kadar yazarın insiyatifinde iken, hikâyelerin yazılış tarihi de düşünüldüğünde, İkinci Abdülhamit döneminde uygulanan baskıcı politika sebebiyle siyâsî meselelerden uzak durmak zorunda olmasının da önemli bir payı söz konusudur. "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!.." hikâyesinde Besim'in Ulviye'ye karşı yaşadıklarının yanında bireysel ruh hâli, "Çamaşırıcı!" da kocasını kaybetmiş Sabiha'nın durumu ile köye iyileşmek için gelen gencin ölümü, "Bir Hissin Tarihi"nde ise eşi Besime'yi hastalıktan kaybeden, o öldükten sonra çıldırmaya yakın bir ruh hâline bürünen, en sonunda da bu acıya dayanamayıp vefat eden Behcet anlatılmaktadır. Hikâyelerin mekânları ise farklı noktalardan seçilmiştir. "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!.." eserinde Besim'in Beyoğlu'ndan Viyana, Berlin, Londra ve nihayetinde Napoli'ye kadar uzanan seyahati, "Çamaşırıcı!"da pınarların olduğu, kuzuların kırlarda gezindiği bir köy mekân olarak seçilmiştir. "Bir Hissin Tarihi"nde de Çamlıca'dan Moda'ya, Kadıköy'e kadar pek çok güzide yer, mekân olarak kullanılmıştır. Yine hikâyelerde söz konusu edilen çeşitli kişiler ve mekânlar Mehmet Münici'nin roman/hikâye anlayışına uygunluk göstermektedir. Gerçekliğin, tabiiğin peşinde olan yazar, toplumun her kesiminden insanı ve günlük hayatta bilinen gerçek mekânları tercih etmiştir.

Mehmet Münici'nin "*insanı, yaşam karşısında, insanın kendi acı yazgısının kötü ilişkiler doğurduğunu*" (Baki 1993: 49) kanıtlar niteliktedir. "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!.." hikâyesi tam da bu zemin üzerine kurulmuştur. Mekteb-i Âliyeden mezun olan Besim, "en aziz ehlibâsından birkaç kişi" ile Beyoğlu'na gittikten sonra hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır. Burada içki içen ve düşkün kadınlarla ilişki kuran Besim, acı yazgısını yaşamaya başlamış, bu hayatı, bir daha iyi ilişkiler oluşturmadığı gibi, hayatının "lâ-kaydâne" geçmesine sebep olmuştur.

Hikâyelerde, yazarın diğer eserlerinde rastlanıldığı gibi Ahmet Mithat'ın üslubunu andıran örnekler mevcuttur (Hıra 2004: 147). Mehmet Münici'nin mesela "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!.." hikâyesinde "[...] Eğer o mektubu okumuş olaydınız 'Besim'in Ulviye için taşıdığı aşk soğumuş, zevâle yüz tutmuş...' derdiniz. [...] Biricik evlâd değil mi? İsteddiği gibi gezsin, arzu ettiği şeyleri yapsın, gençtir. Herkes gençliğinde eğlenmiyor mu?" (Mehmet Münici 1892b: 3) şeklinde okuyucuyu dâhil etmesi, sorular sorması, Ahmet Mithat tesirine işaret etmektedir. *Merâret-*

i Hayât ön sözünde “peder-i maneviyyem” diye nitelendirdiği Ahmet Mithat’ın tesiri, hikâyelerin yazılış tarihleri de göz önüne alındığında olağan bir durum olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Fikripaşazade Mehmet Münci’nin çok genç yaşta devlet hizmetinde bulunması, bu sebeple hayatını yurt dışında geçirmesi ve emekliye sevk edildiğinde dahi ülkesine dönmemiş olması onu Halit Ziya ve Mehmet Rauf gibi Türk edebiyatında önemli mevkiiler edinecek isimlerin çevresinden ayırmıştır. Mehmet Münci, 1885-1898 yılları arasında kısıtlı denebilecek bir zaman aralığında matbuat hayatında kalmıştır. Buna rağmen *Merâret-i Hayât*, *İnhimâk-ı Memât*, *Diyana* gibi romanların yanı sıra ondan fazla hikâyeyi ve çeşitli çalışmaları kaleme almayı başarmıştır. Roman/hikâye anlayışını ise realizm ve natüralizm akımları çerçevesinde ortaya koymuştur. Edebî hayatında, Emile Zola, Alphonse Daudet gibi Batılı yazarların yanı sıra “peder-i maneviyyem” dediği Ahmet Mithat ile “Doğunun Alphonse Daudet”i olarak gördüğü Halit Ziya’ya da alaka göstermiştir.

Devlet hizmeti sebebiyle ülkeden ayrılmış olan Mehmet Münci’nin hayatı ve eserleri konusunda oldukça sınırlı kayıt mevcuttur. Bu sınırlılık, Sevilay Hıra tarafından yapılan bir yüksek lisans tezi ile aşılmaya çalışılmıştır. Geniş araştırmalara rağmen, tezin yapıldığı tarihte kütüphanenin taşınması yüzünden yazarın üç hikâyesine ulaşılamamış ve çalışma dışında bırakılmıştır. *Hizmet* mecmuasında bulunan üç hikâyeye tarafımızca ulaşılarak değerlendirilmesi ve çevirisi yapılmıştır. Hikâyelerde yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi, ölüm, hastalık, ferdi acılar ve karamsarlık temalarının hakim olduğu, hayatın her kesiminden karşılaşılabilecek insan tipi ile gerçek mekânların tercih edildiği görülmüştür. Bunlarla birlikte “Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!..” hikâyesinin başlangıcına, mecmua heyetince, yazarı genç yaşında takdir ve taltif edildiği bir girişe yer verilmiştir.

Ara Nesil, mensupları ve faaliyetleri konusunda araştırmalar devam etmektedir. Türk edebiyatında belirli bir boşluğu dolduran bu nesil için yapılacak çalışmalar da önem arz etmektedir. Bu nesilden biri olan, hakkında pek fazla bilgi bulunmayan Mehmet Münci’ye ait olduğu tespit edilen üç hikaye Türk edebiyat tarihi için önemlidir.

Kaynakça

a. Hikâyeler

“Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!..” *Hizmet*, S. 564, s. 3. (13 Haziran 1908/20 Zilhicce 1309/25 Haziran 1892).

“Çamaşırıcı!” *Hizmet*, S. 583, s. 3. (20 Ağustos 1308/15 Sefer 1310/10 Eylül 1892).

“Bir Hissin Tarihi” *Hizmet*, S. 589, s. 3. (14 Eylül 1308/10 Rebiülevvel 1310/1 Teşrin-i evvel 1892).

b. Yararlanılan Kaynaklar

Akyüz, Kenan (1990). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

- Babacan, Mahmut (1993). *Ara Nesil'de Tenkid*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Baki, Hayati (1993). *Tanzimat Edebiyatında Roman ve İnsan*. Ankara: Promete Yayınları.
- Birinci, Necat (2007). "Ara Nesil". *Türk Edebiyatı Tarihi 3*. İstanbul: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gariper, Cafer (2013). "Geçiş Dönemi: Ara Nesil". *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000 El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hıra, Sevilay (2004). *Münici Fikri'nin Hayatı, Edebî Faaliyetleri ve Eserlerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Huyugüzel, Ömer Faruk (2004). *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Kaplan, Mehmet (2019). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mehmet Rauf (1920a). "Halid Ziya ile İlk Temas", *Şebab*, S. 1, s. 8-10.
- Mehmet Rauf (1920b). "Halid Ziya ile Samimiyyet", *Şebab*, S. 2, s. 29-31.
- Mehmet Münici (1890a). *Merâret-i Hayât*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Mehmet Münici (1890b). *İnhimâk-ı Memât*. İstanbul: Alem Matbaası.
- Mehmet Münici (1890c). *Diyana*. İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya.
- Mehmet Münici (1892a). "Halid Ziya Bey ve Romanı", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 4109, s. 5-6.
- Mehmet Münici (1892b). "Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!..", *Hizmet*, S. 563, s. 3.
- Mehmet Münici (1894). "Octave Feuillet", *Mekteb*, S. 1, s. 44-46.
- Mehmet Münici (1897). "Alphonse Daudet", *Malûmat*, S. 113, s. 1258-1260.
- Mücellidoğlu, Ali Çankaya (1968). *Yeni Mülkiye Târîhi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*. Ankara: Mars Matbaası.
- Namık Kemal (2016). *Celâleddin Harzemşah* (Hazırlayan: Abdullah Şengül). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Okay, M. Orhan (2020). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özarslan, Ersin (1994). *Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Özön, Mustafa Nihat (1941). *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi (Lise Kitapları)*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (Yayıma hazırlayan: Abdullah Uçman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uşaklıgil, Halit Ziya (1969). *Kırk Yıl*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri. Sulhi Garan Matbaası.

Hikâyeler

"Hayatım Lâ-Kaydâne Geçmeseydi!.."

"Erbâb-ı mütâlaaya Mehmet Münici Bey'i tavsiyeye lüzum yoktur. "İnhimâk-ı Memât", "Diyana" gibi bedâyi'-i âsârıyla cevdet-i karîhası, letâfet-i şivesi bütün nefâis-perverân-ı edebiyatın malumudur. Genç muharririn fıkra-i âtiye-i latifesini derce tevessüt etmekle beyân-ı şâdî ederiz."

Ulviye'yi tanıdığı vakit, Mekteb-i Âliyede okuyor, daha on yedi yaşında bulunuyordu. Şehzâdebaşı'nın, direkler arasına karîb bir yerinde, pederinin bundan üç sene evvel yaptırdığı büyücek hânenin üst katında oturmayı pek severdi. Babasının yegâne semere-i saadeti olduğu için, hânenin hitâm-ı inşasında, vâlidesi çocuğun kolundan tutarak:

-Besim! Marmara'nın tâ uzaklarını, Bozburun'u gören şu odayı pederin sana tahsis etti. Senin yüksek yerlerde oturduğunu bildiği için bu reyinde isabet etmiştir. Odanın tefrişini sen düşün... demişti. Besim hiss-i tabiat sahibi olduğundan odasını kemâl-i intizâm ile tefriş etmiş, rukabâsına gıpta-bahş olacak bir sûrette saadetini tasavvura başlamıştı. Zenginlik insana neler yaptırır? Bu sıralarda, daha yeni komşuluk peydâ ettikleri Nuri Bey ailesiyle pederi, vâlidesi görüştüğü için, Besim de Nuri'nin oğlu Ömer Bey'le kesb-i mu'ârefe eyledi. Bir zaman geldi ki Nuri ile Besim'in muhabbet ve mutadları, uhuvvet derecesini geçti. Birbirlerinin hânelerinde gece yatılarında bile kalırlardı.

Bir gece Besim Ömer'in evine gitti. Kıştı. Lâ-yenkati' kar yağıyor, rüzgâr esiyordu. Bütün İstanbul'u muhit olan zulmet-i leyl adeta herkesi korkutuyordu. Sokakta tek tük araba gürültüsü işitiliyor, şurada burada yanan hava gazları söner gibi görünüyordu. Birkaç saat evvel yağmur yağdığı için, kar, yerleri tutmuyordu.

Besim: "Bezik oynayalım!" dedi, Ömer: "Kitap okusak daha iyi olmaz mı? Bugün ne kadar resimli kitaplar aldım bilerseniz..." cevabını verdi.

Karar verdiler. Kitap okuyacaklardı. Saat üç buçuğa geldiği hâlde bunlar başlarını bile kaldırmadan muttasıl okuyorlardı.

Bu sırada kapı açıldı. Ömer'in hemşiresi Ulviye Hanım, açık saçık içeri girdi. Fakat o zaman, Ömer tuhaf edâ ile haykırdı: -Ulviye girme, adam var...

Şüphesiz Ulviye içeriye ihtiyârî ile girmişti. Besim'in orada olduğunu sanki bilmiyordu? Ulviye gittikten sonra Besim büyük adamlara mahsus bir vakâr-ı ciddi ile başını kaldırarak Ömer'e sordu:

-Ulviye Hanım hemşireniz değil mi?

-Evet!...

Yine okumaya başladılar. Lâkin Besim artık okunulan sayfayı anlamıyor gibi görünüyordu.

Saat beşte Besim gitti. Ömer, hiçbir şey olmamış gibi bir itiyâd-ı dâimi ile odasına girdi.

2

Seviyordu. O gecedan beri Ulviye'yi seviyor, düşünüyordu. Aradan tam üç ay geçmişti. Ulviye'yi bir daha görmedi mi? Ulviye'yi beş altı defa daha görmüştü. Çalışmasına hâlel gelmiş, bütün intizâm-ı harekâtı hâlel-pezir olmuştu. Bu sinndeki çocukların tasavvur ettikleri aşk Besim'in de dimâğını tırmalıyordu.

Besim hasta oldu. Hummaya tutulmuştu! Ebeveyni çok muzdarip oldular. Konsültasyonlar bir birini takip etti. Besim nekâhet zamanını bulduğu vakit pek zayıf kalmıştı.

Unutmadı, unutamazdı. Bütün tahayyülâtı, bütün arzuları, bütün hevesâtı hep Ulviye idi. Hastalığı hengâmında Ulviye birkaç defa Besim'in hatrını bilâ-vâsita istifsâr etmişti. Nekâheti zamanında bunu Besim'e haber vermişlerdi. O vakit Besim gözlerinin yaşlarını kurutarak: "O benim olacak, onu alacağım" dedi.

Birbirlerini çok seviyorlardı. Muhabbetlerinin ilk senesi geçtikten sonra gizli gizli mektuplaşmaya başladılar. Zannederim ki Ulviye, Besim'den daha ziyâde sevmek meselesine ağâh olmuştu. Çünkü Ulviye mektuplarının hâtimesinde aşkını musavver birçok parlak cümleler yazıyordu. Bir gün o kadar mübalağalı yazmış, aşkını o kadar şairâne tasvir etmişti ki Besim pür-hayret yerinden fırlayarak:

-Menetmeli, genç kızlara, genç kadınlara, büyük müelliflerin âsâr-ı şairânelerini okutmamalı! Bunlar aşıklarına yazdıkları mektupların meâlini hep bu güzel eserlerden alıyorlar... diye bağırıyordu.

3

Aradan iki uzun sene geçmiş, Besim de, Ömer de müdâvim buldukları Mekteb-i Âliyeden şahâdet-nâmelerini almışlardı.

Bir akşam, Besim'i, en aziz ehlibâsından birkaç kişi Beyoğlu'na götürdüler. Bir birahâneye girdiler. Arkadaşları Besim'e birçok istiğna ve ictinâbdan sonra bir kadeh bira içirdiler. Besim bu mâyi'-i sekr-perverden hazz etti. Son derece de hoşlandı. Bira kadehleri beşi geçti. Sonra dışarı çıktılar.

Serseriâne şurada burada dolaştıktan, bütün meziyâtını mahvetmiş bir kadının kolları arasına bir iki saat kadar Besim'i attıktan sonra avdet ettiler.

Bu ilk gece Besim'i fena hâlde sarsmıştı. Hayâlhâne-i aşıkânesinde Ulviye'ye rakip olmak üzere bir çehre daha peydâ oldu. Ulviye ile beraber bu ecnebi çehreyi düşünüyordu.

Birkaç gece sonra bir daha Beyoğlu'na gittiler. Üç defa, beş defa, on defa!.. Besim artık Beyoğlu'na alışmıştı. Orasını pek seviyordu.

Ulviye'yi, bütün bu kadınların, bir alây-ı çehreleri arasında ara sıra tasavvur eder gibi oluyordu. Ulviye bir mektup yazmış, bunda nisyân-ı aşıkânedan bahsederek birçok serzenişler etmişti. Besim cevap verdi. Eğer o mektubu okumuş olaydınız "Besim'in Ulviye için taşıdığı aşk soğumuş, zevâle yüz tutmuş..." derdiniz.

Üç ay sonra, Besim'i Odessa'dan yeni gelen bir aktris sevmiş, bütün hayatını Besim'e fedâ edeceğini söylemiş idi. Bunu Besim, bir gün arkadaşlarına itiraf etmişti. Besim bu hevesât-ı fikriyesinin arkasından koştukça, hem ebeveyni kuşkuluyor, hem de Besim'e hiç düşünmeden, tahkik etmeden para veriyordu. Biricik evlâd değil mi? İsteddiği gibi gezsin, arzu ettiği şeyleri yapsın, gençtir. Herkes gençliğinde eğlenmiyor mu? Bu fikir pederin, vâlidenin dimâğlarında bir mevki'-i mahsus işgâl etmişti.

4

Ulviye'yi sevdikten üç sene, mektepten şahâdet-nâmeyi aldıktan bir sene sonra Besim'in Beyoğlu'nda bir refikası vardı. Onu bir demet menekşe gibi koynunda saklıyor, bütün mâmeleğini kendisini seven bu Odessalı'ya takdim ediyordu. İstanbul'un en ziyâde seyrangâh olan yerlerinde birçok ceviz kırmışlar, fırına verdikleri mercimeği kemâl-i saadetle yemeye başlamışlardı.

Bu esnada, Besim'e bu gibi alemlerde zuhûru zarûrî olan bir illet ârız oldu. Bu malûm olan maraz, nihâyet kesb-i vehâmet etti. Pederi, vâlidesi, fena hâlde gam-gîn, mütefekkir, muzdarib idiler. Sekiz ay çektiği bu hastalık külliyyen mündefi'olduktan sonra bütün kuvâ-yi cismâniyesi, adalâtı değişmişti. Şimdi artık eski Besim değildi. Bu hastalığı hengâmında, zaten bir sabâhat-i seyyâreden başka hiçbir şeyi olmayan Odessalı İstanbul'u terk etti. Galiba gideceği gün bir kartvizit göndererek resm-i veda' icra etmişti!

Ulviye'yi hiç düşünmüyor muydu? Heyhât! Ulviye onu düşünüyor, arıyor, sorduruyor, mektuplar yazıyor, o yalnız "teşekkür ederim, senden başka hiç kimseyi almayacağım, sizi daima severim..." kelimât-ı âdiyesini yazıyordu. Hakikat-ı hâlde Ulviye dimağında sönen bir şûle, karanlık bir eser bırakmış, idi. Bu hastalık Besim'i biraz ikâz etti. Fakat Ulviye'yi cidden sevdirmedi..

5

Mecbur idiler. Bütün etibbâ Besim'e uzun bir seyahat tavsiye ediyordu. Nihâyet karar verdiler. Besim, az zamanda pek güzel alıştığı, alafrağa aleme, hayatını bile feda ediyordu. Pederi seyahati Mısır'a kadar arzu ediyordu. Besim itiraz ederek çocuklar gibi tepinmeye, sızlanmaya başladı.

Besim Avrupa'ya gitti. Viyana'yı Berlin'i gördükten sonra Londra'ya geçti. İmtizâc edemediği o muzlim havadan uzaklaşarak Paris'de yerleşti.

Burada bir alem-i sefâhate atıldı. Pederinin verdiği şehri yirmi beş lira para mümkün değil kifâyet etmiyordu. Besim "Seyahat ediyorum. Elbette eğleneceğim!" diyordu. Bir gün bu haşeri çocuğun, bu yaramaz kelebeğin fikri galeyân etti. Bir çiçeğe konu fakat o çiçek zehirliydi. Besim'i fena hâlde tesmîm etti. O çiçeği koklamak istediği için başka bir melek şeklinde köstebek az kaldı Besim'i bir çarpmaya davet ediyordu. Bir çok esbâb serd ederek köstebegi men' ettiler. Kelebeğe bir şey yapmadı.

Başka bir gün Paris'in, sefâhat kapılarının anahtarlarını taşıyan bir kadın, sokakların kaldırımlarını ölçen bir mühendisten daha ziyâde istidad göstermiş bir dişi aslan Besim'e öyle bir tokat-ı aşk etti ki gözleri fal taşı gibi açıldı. Yaşlar boşandı. Artık Paris'te dikiş tutturamadı. Bir gün orada görüştüğü arkadaşlarına veda' bile etmeden savuştu. Napoli'ye can attı.

6

Bir gün Napoli rıhtımında geziyordu. Adımlarını muntazaman atarak ve “‘bir’, ‘iki’, ‘üç’ ‘dört’...” diyerek rıhtımın tülünü ölçüyordu. Bu meşguliyet-i sefih-ânesi arasında, Besim’in ellerini birisi tuttu. Besim başını kaldırdı. Tanıyamadı. Yazık! Beyoğlu’nda kokladığı, Odessa’nın bu menekşesini teşhis edemedi. Besim’in biraz hakkı vardı. Bu menekşe artık çamur papatyası olmuştu.

Bu radde, hayatının şu sukût-ı ser’ini son darbesiyle ihtar eden bu papatyaya karşısında titredi. Düşecek gibi oldu. O vakit Odessalı bunun kolundan tutarak sarstı. Besim alık alık papatyaya baktı. Piş-gâhında inkişâf eden vasi’ bir alem hayâlinde, uzaktan, derinden, tebessümler saçan bir şule gördü. Bu tebessüm, Besim’in asabını sarsıyor, dimağını yakıyor, iki sene süren şu seyahatine hatme vermesini bir azamet-i âliye ile ihtar ediyordu. O zaman Besim şiddetle silkinerek:

-Ah Ulviye! Seni hiç düşünmedim. Sen şimdi bana karşı istihza ederek gülüyorsun... sözlerini mırıldandı. Napoli’de barınamayacağını anladı. Orada da, sefâhatine cevelân-gâh olacak bir vadi-i münevver bulamadı. Artık avdete karar verdi. Napoli’den, Ulviye’nin hayâlini gördüğü o şehirden uzaklaşırken, karanlıklar içinde bütün gece çiçekler yine veda’ ediyordu.

7

İstanbul’a vardığının beşinci günü idi. Fikrini tahriş eden hissiyât-ı müellemeye mukâvemet edemeyerek sokağa çıktı. Geziyordu. O aralık aklına, bir hayli vakitten beri göremediği Ömer Bey geldi. Onu görmek için Nuri Bey’in hânesinin yolunu tuttu. Yolda Beyoğlu arkadaşlarından birine rast geldi. Hemen onun koluna girerek yoluna devam etti. Nuri Bey’in evine vardığı vakit, Ömer kapının önünde, iskemle üstünde oturuyordu. Ömer büsbütün değişmişti.

Daha birbirlerini selamlamadan Ömer kucağında duran küçük bir çocuğu Besim’e uzattı.

-Bunu öp! Dedi.

Besim küçük meleği öptü. Sonra sordu:

-Bu kimin çocuğu, Ömer?

-Ulviye’nin, eniştemin!

Besim yere düşüyordu. Beyoğlu arkadaşı koluna girdi. Fena hâlde sarsılmış olan Besim gözlerini havaya kaldırdı. Mezbûh-âne başını sallayarak:

-Eğer hayatım lâ-kaydâne geçmeseydi... dedi. Fakat cümleyi itmâm edemedi. O vakit arkadaşı, Besim’in kolundan çıkarak:

-Eğer hayatın lâ-kaydâne geçmeseydi, şimdi bu çocuk senin olurdu, dedi.

Çamaşırıcı!

Bir çok kadınlar, ellerinde yassı tokmakları, birer aheng-i muttarid ile kaldırarak taşların üstünde, derenin kenarında duran çamaşır kümelerine vuruyorlar, gâh arkaya başlarını çevirerek bir lâ-kaydi-i cahilâne ile, acemi kızlara: “Şöyle vur, böyle yıka, onu öyle yapma...” gibi ihtarlarda bulunuyorlardı. Güneş, semt-i râs noktasını geçiyor, beyni uyuşturucu bir hararet hüküm sürüyor, hafifçe esen şimâl rüzgârı, saçları perişan olan çamaşırıcı kadınların yüzlerine çarptıkça, onlara bir

inşirâh-ı derûnî veriyordu. Dere latif bir şırıltı ile akıyordu. Ağaçlar, yapraklar, çayırların üstündeki papatyalar salındıkça, güzel bir manzara, bir letâfet-i mütemevvice fikirlere neşât-bahş oluyordu. Kadınlar, sıra ile dizilmişlerdi, giydikleri entarilerin renkleri şu melâhât-i tabiat içinde tenevvür ettikçe oradan geçenlere bir hazz-ı garib ihsâs ediyordu. Bacakları, kolları sıvanmış, göğüsleri açılmış... Mahsûl-i gayretleri olan yıkanmış çamaşırları, ötede, vasi' bir çemenin kenarındaki ağaçlara merbut iplerin üstünde sallanmaya başlamıştı. Burada, çamaşır yıkanılan bu yerde, gâh şarkı sesi, gâh kahkaha, gâh sürekli bir nidâ işitiliyor, derenin sedâ-yı ahenkdârı ile imtizâc ederek kulaklara nâ-kabil-i târif bir mahzuziyet ile çarpıyordu. Vuruyorlar, konuşuyorlar, çamaşır asmak için öte tarafa sallana sallana giderek yine derenin kenarına geliyorlar, bazen bir iki dakikalık teneffüsten istifade ederek birbirlerinin kulaklarına fiske vurarak gülüyorlardı.

Artık istirahat zamanı geldiğinden ve ağaçların sâyelerine iltica ederek çöplenen istediklerinden, bazıları tokmakları taşın üstüne bırakıp derenin kenarından çekiliyordu. Bu kadınların arasında ve bir söğüt ağacının dibinde, gâh çamaşırını yıkayan, gâh doğrularak ve iki elleriyle belini tutarak, uzaklara, ufuklara, zümrüdîn odanın en hücre noktalarına bakan bir muzdarib kadın vardı. Saçları uzun olduğu, taranmadığı, örülmediği için omuzlarına düşmüş, gözleri bir merkûziyet-i ciddiye ile süzölmüş, beyaz çehresine letâfet ve ziynet veren pembe dudakları takallüs etmiş idi. Tonbul kolları, elleri, bazen hafif bir temasın tesiri, şiddetsiz bir hareketle titriyordu. Bacakları insanı çıldırtacak derecede mütenasib ve beyaz, hele mini mini ayakları herkese hayret vererek "bu güzel vücut, bu mini mini ayaklar köylülerde nasıl bulunur!" sözlerini söyletiyordu. Bu kadın çamaşır yıkarken durarak, iki ellerini uzaklara doğru uzatarak bir şeyler söylüyor, sonra içini çekerek galeyan eden kalbini susturmak istiyordu.

Çamaşırcı kadınlar, istirahate çekildikleri esnada, bu güzel melek, gözlerinin kirpiklerini münevver, billurî yaşlarla donatarak, çoktan beri sevmekte olduğu şu aşağıdaki köy şarkısını bir hiss-i latif, savt-i âlî-i aşıkâne ile söylüyordu:

(Sabun koydum taşına... Mail oldum kaşına... Sevda nedir bilmezken... O da geldi başıma!...) şu parçayı, safvet-i kalbiyeyi ilan eden şu kıtayı tağannî ettikçe, öte tarafta çamaşır yıkayan kadınların bazıları, mânidar tebessümlerle birbirlerine bakarak:

-Saliha'nın aşkı yine coşmuş, zavallı kadın!... diyorlardı. Acıdıkları, eğlendikleri türlerinden sözlerinin suret-i tekellümünden anlaşılıyordu.

Bu dere iki köyün arasında olduğu için o köylerin kadınları her vakit burada müctemian çamaşırlarını yıkarlar, onları kuruttuktan sonra, arkalarındaki büyük sepetlere doldurarak köyelerine giderlerdi. Bugünkü ictimada, bir hayli yabancı kadınlar vardı. Artık umumiyetle istirahat edeceklerdi. Herkes ağaçların sâyelerine iltica ettiler. Bohçalarındaki ekmekleri, peynirleri çıkararak yemeye başladılar. Saliha'dan başka, hiçbir kadın derenin kenarında görünmüyordu. Bu kadın, muttasıl şarkı söylüyor, yavaş yavaş yürümeye başlamak istiyordu. Vehleten vechinde bir işmi'zâz hissi tenevvür etti. Saliha çamaşırlarını bıraktı, yalın ayak, baş açık çayırların üzerinde koşar gibi yürümeye başladı. Biraz daha yürüdü. İleride, derenin biraz ötesindeki sık ağaçlığa daldı. Saliha'nın şu sür'at-i seyrini gören yabancı kadınlardan biri elindeki ekmek lokmasını ağzına atarak, ve bir lâ-kaydi-i nefrin ile gerdanını kaşıyarak yanındaki kadına sordu:

-Şu ormanlara doğru koşan kadın kimdir? Deli midir? Niçin buraya gelmiyor?

O zaman biraz ötede yemeğini yiyen başka bir kadın bir haşmet-i hod-pesendâne ile yerinden fırladı. Yabancı kadının yanına gelerek,iki ellerini belinin üstüne vaz' ederek durdu. Suâl soranı biraz süzdükten sonra hafifçe omuzlarını silktilti. Sağ eliyle, ormancığın arkasında, yüksek tepenin üstünde görünen pembe boyalı bir küçük köşkü göstererek mırıldandı:

-Şu yeşil pencereci köşkü görüyor musun? Orada şehrin en kibarlarından birinin oğlu oturuyor. Bilseniz çocuk ne kadar hasta! Hekimler burasının havasını beğenmişler de onu buraya göndermişler. Bundan ne çıkar? Şehir buraya kaç saat? Beş saat değil mi? Sanki buranın havasında ne var bilmem! Yabancınnın kulağına eğildi: Bu hastanın karısı varmış, güzelmiş, çocuk doğururken ölmüş. Bu da onun için hasta olmuş. İşte bizim Saliha da onu görmüş. Sevmeye başlamış! Budala kadın! Âh bilseniz bu Saliha'nın ne kadar yakışıklı kocası vardı. İki sene evvel şu karşıkı ağaçtan düşüp öldü. Saliha iki seneden beri duldur. –Başını kaldırarak Saliha'nın bulunduğu noktaya baktı-Senin gibi köylü karısını, hiç şehirli bir bey alır mı? Ama sen güzelmişsin. Senden güzeli yok değil a... anlamam vesselam. Hâşârî nutuk sustu. O vakit bütün çamaşırıcı kadınlar, kahkahalarla etrafi velveleye boğarak dereye doğru koşmaya koyuldular.

Artık akşam olmuş, çamaşırıcılar yavaş köylerine doğru harekete başlamışlardı. Derenin kenarında gürtlüler bitmiş, arkalarındaki sepetleri sallayan, önlerinde koşan çocukları ara sıra tekdir eden kadınlar kafilesi, akşamın sükûn-ı ulviyesi içinde gözden kaybolmuşlardı. Saliha, bir hüzn-i elim ile çamaşırılarını yıkadıktan sonra, eşyalarını küçük hemşiresinin sırtına vererek ve kızın arkasını elleriyle okşayarak: "Haydi sen eve git, ben de şimdi geliyorum" dedi. O zaman Saliha bir tavr-ı müellim-âne ile evvelce ihtifâ ettiği ormanlığa girerek, su menbağının yanına oturdu. Düşünüyordu, kendisinin pek mukaddes addettiği, güzel köşkte oturan hasta delikanlı için bir aydan beri sakladığı aşkının niçin bir alay kadınlar tarafından tahkir edildiğini düşünüyordu. Kadınların kahkahalarını işitmiş, bütün köy halkına karşı rezil olmuştu. Sağ dirseğine dayanarak uzandı, yattı. O vakit güneş batmıştı. Derenin kenarında kuzular dolaşüyor, öte taraftaki küçük gölün içinde mandalar, kazlar, ara sıra uzaktan haykıran bir köylünün sedasını taklid için mandıranın önünde hiddet-i mütehevvirâne ile dolaşan köpekler havlıyor, bütün mevcudât-ı tabiiye bir azamet-i mükemmele içinde çalkalanıyor, gâh gâh esen akşam rüzgârları ağaçlara çarpdıkça bir aheng-i tabii çıkararak, menbain kenarında mahmûrâne kainata bakan Saliha'nın efkârını karıştırıyordu. Ufukların üzerinde bulutlar, güneşin bakiyye-i şuaatıyla tenevvür ediyor, gölün, derenin satırlarında nurdan kümeler teşkil ediyordu. Saliha bu menazir-i tereyyuhanin, bütün bu müesserat-ı ulviyenin mehsur-i taami iken, menbain yanına, libası medenilerine mağrur iki erkek geldi. Bunlardan birisi genç, diğeri biraz ihtiyar idi. Gencin çehresi soluk, vücudu zayıf, gözleri nim kapanmış, heyet-i umûmiyesi hüzn-bahş idi. Menbain kenarına geldikleri vakit, orada Saliha'yı gördükleri için adımlarını yavaşlatmışlardı. Saliha bunları görür görmez, "Ay!" diye bir nidâ-yı hayret yahut bir feryadı itiraf çıkararak doğruldu, bol sâyeli bir ağacın altına oturarak ağlamaya başladı. Erkekler biraz su içtiler. Ellerini, yüzlerini, menbain saf, berrak suyuyla ıslattıktan sonra yürümeye hazırlandılar. O zaman akşamın şu kemâl-i latifi hengâmında, Saliha'nın ağlaması bunları tevakkufa mecbur etti. Genç, Saliha'nın yanına takarrüb ederek:

-Hemşire! Dedi. Bu vakit, burada, köyün haricinde niçin bulunuyorsunuz? Bu ağacın altında niçin ağlıyorsunuz?

Saliha, ser-pûşi ile yüzünü örterek doğruldu. Elleriyle uzak, gayet uzak olan ufku göstererek cevap verdi:

-Hiç! Hiçbir şeyi değil! Ben bir aydan beri, burada durup şu güneşin yıldızlarını, şu bulutları seyredirim. –Erkeklerin yanından tebâüde çalışarak devam etti- Efendi, siz şehirden gelip burada oturuyorsunuz. Anlamam ki, sizin gibi hasta olanlar... Sözüünü bitirmeden oradan uzaklaşarak köye doğru süratle yürümeye koyuldu. Saliha gittikten sonra, genç hasta, ihtiyarın koluna dayanarak söyledi:

-Âh! Bu gözlere, bu münevver çehreye baktın mı? Bu gözler, bu güzel gözler! Âh onun gözlerine ne kadar benziyor. Acaba bu kadın benim ruhumu okşamak için... -O zaman ihtiyar, gencin lakırtısını keserek: -Bu gözler, ona benziyor öyle mi? Bu ormanlar, dereleler, yanında büyüyen bu köylü karısı senin zevcen olabilir! Dedi.

*

Üç gün sonra, bir akşam, yeşil pencereci küçük köşkün kapısı önünde, uzun ak sakallı bir ihtiyar, küçük bir iskemleye oturarak tavuklara yem veriyordu. O esnada, dinç, iri yapılı bir köylü, elinde bir büyük güğüm olduğu hâlde ihtiyara takarrüb etti:

-Babalık, süt getirdim... O zaman, ihtiyar, elindeki mendil ile göz yaşlarını silerek, ve bir yeis-i tamm ile içini çekerek:

-O sütler için hastamız... Bugün sabah öldü. Dedi. Köylü de ihtiyar da ağlıyor. Güneşin aks-i ziyâsı, yine gölü, dereyi nurlandırıyor, o rüzgârlar yine esiyor, o hayvanât-ı ehliye yine bağırıyor, tabiat yine azamet-i münevveresiyle teâli ediyordu.

Bir Hissin Tarihi

Muzdaribdi. Bütün sabâhat-i âliyesiyle ruhunu şâdân eden, hissiyat-ı mukaddesini besleyen zevcesini toprakların âğuş-i iştiyâkına bıraktığı vakitten beri meyûs, muzdaribdi. Oh! O zavallı zevcesi niçin ölmüştü? Güzel, dimâğ-i şâiriyyetinde kavş-i kuzahlar parlatan, medfid, lezzetli bir heyecandan sonra fikriyeti, semâların tabakât-ı ulviyesini, ufukların en hayâl-perver nurlarına sevk eden, bir erkeğin arzû-yi tabiyesini ika' edecek kadar güzel olan on dokuz yaşındaki zevcesi üç ay evvel sükûn-i ebediyete gitmişti. Niçin? Evet... Kendisiyle beraber bir sene bile yaşamadan, onun tebessümlerini bir sene bile alkışlamadan niçin kaybetmişti? Unutamazdı; zevcesi çok hassas, pek sevdâvî idi. Fakat bahâr-ı aşkımlı alkışlamadan tufân-ı mevte karışmış, gitmişti. Yine unutamazdı ki Besime'sini, o sevdâ-perver zevcesini severek almış, bütün mezâyâ-yı beşeriyesini, hüviyet-i aşıkânesini, ervâh-ı melekûta mensup tebessümlerini, şarkın en mücellâ hayâlatını okşayan âmâlini... Ona şimdi orada, yüksek bir servin altında, kabristânın en yüksek bir tepesi üstünde gâh gözüne isâbet eden, gâh ufuklara temâs ediyormuş gibi görünen mezâr içinde uyuyan, refikâsına takdim etmişti! Behcet! Zavallı zevce? Çok düşünüyor, gizli gizli ağlıyor, teessürâtını kimseye, pederine, vâlidesine açamıyordu.

*

Çamlıca'da oturdukları vakit onunla izdivaç etmişti. Saadet-i beşeriyeyi musavver bir levha kadar muayyen-dâr bir şirket-i hayât teşkil etmişlerdi. Dokuz ay, evet tamam... İki yüz yetmiş beş gün gün kadar beraber eğlenmişler, beraber gezmişler, Kayış Dağı'nda bir cevelân etmişler, bütün âmâl-i şebânelerini, tabiat-ı mukaddese müvaciyesinde, çiçekler, yapraklar, bulutlar, semâlar karşısında cilâdâr olmuştu. Pek iyi tahattur ediyordu, bir gün küçük Çamlıca'da, dayısının hânesine gitmişler, o gece orada kalmışlardı. O gece meh-tâb, bütün sefahât, arz-ı tenvir ediyordu. Aile halkı, taâmdan sonra bahçede oturmuşlardı. Dağ eteklerinden dökülüp gelen meltemler bunlara tesir ediyordu. Şurada burada tek tek ziyâlar görünüyor, fener bahçesinin tâ Marmara'ya kadar ferş ettiği sütun-ı nûrânî rûhlama bir şeyler söylüyor, Moda'yı, Kadıköy'ünü istilâ eden şâmî bir sis, intizâr-ı beşere, mechûl bir his ihsâs ediyordu.

Gecenin dördüne kadar bir zevk-i hususi ile perveriş-yâb-ı meserret olduktan sonra içeriye girerek uyumuşlardı. Ferdâsı günü, Behcet, Besime hânelerine avdet ettikleri zaman, zevc, Besime'nin çehresini biraz uçuk görmüş, sevdâsını tetvic eden o güzel dudakların renk la'li biraz tenâkus ettiği için Behcet adeta kuşkulandı.

Zevc, bir gün sonra sabahleyin kalemine ineceği vakit zevcesinin ellerini tutarak nevâziş-i şevheranesini göstermek, artık şebâbını geçirmiş olan aşkını son bir kuvvetle bir daha itiraf etmeye başladı.

O zaman, rûhunun bütün tahâcümât-ı lezizesini sarf edeceği vakit, Besime'nin yüzüne baktı. Besime'nin kirpiklerinde yaşlar parlıyor, kalbi bir tarâka-i gayr-i muntazime ile idâme-i hayâtına çalışıyordu. Behcet zevcesinin hararetili, titrek ellerini öptükten sonra:

-Niçin ağlıyorsun? Üşüyor musun? Dedi. O zaman Besime, zevcinin âğuş-i muhabbetine atılarak kemâl-i serbestî ile ağlamaya başladı. Biraz kendisini toplayarak doğruldu. Derin bir sükût içinde, birkaç dakika teneffüs ettikten sonra:

-Evet! İki gündün beri üşüyorum, hastayım! Âh! O çamlıca gecesi bana çok dokundu. Diye cevap verdi. İkisi de bir lisân-ı aşıkâne ile sâkit-âne feryâd ederek ağlıyorlardı. Çamlıca'da geçirdikleri o şeb-i safâ Besime'nin mahvına sebep olmuştu. Hasta zevcinin âğuş-i teessüratında ağladığı gündün beri son derece de hasta idi. Besime öleceğini anlamış, mezâyâ-yı sebihânesini tezyin eden Behcet'inin kâffe-i hevesât-ı hayâl-perverânesine karşı sükûn, yeis, hüzn ile mukâbeleye başlamıştı.

Behcet! O bî-çare zevc! Artık bütün ümidini zây' etmiş, zekâ-yı münevverini söndürmüş, düşünmesini, âmâl-i müstakbelesini, her bir hâhişini yalnız zevcesine.. Ara sıra Çamlıca tepelerine bakarak ağlayan, bulutların eşkâl-i garibesini temâşâ eden, bir hüzn-i sâri, bir hiss-i melikâne ile semâların reng-i laciverdisini tahlile kalkışarak: "Bu bedayie, bu azamete doyulmaz. Âh! Ben bunları pek çabuk terk edeceğim..." diyen... Besime'sine hasretmişti.

Besime nihâyet acı bir tebessüm, âfâkî bir girye, bir feryâd-ı vâlihâne ile sekerât-ı mevte maruz olmuş zevcinin, bütün aile halkının karşısında, son hande-i merâreti göstererek vefat etmişti. Âh! Bu müthiş darbe!

Cenazeyi Karacaahmet kabristânına götürürlerken, Behcet de maâlîyât-ı mukaddeseye iltihâk eden zevcesinin tabutunu takip ediyordu. Şurası muhakkaktır ki Behcet, o gün, o mâtemi dakikada, fikrinin vâveylâ-yı muzdaribâneye koyulduğu hengâmede büsbütün tebeddül etmişti.

Cenazeyi takip ederken, Tophanelioğlu'nun bir cihetinde, bir pencerenin önünde, bir kadın, benât-ı havaya mensup bir çehre görmüş, kendisinin kollarına giren birkaç kişiyi iterek:

-Hayır, hayır! O ölmemiş, o yaşıyor, işte şurada... diye bağırması idi.

*

Tophanelioğlu'ndaki hânelerden birinin penceresi önünde bağıracağı dakikadan beri Behcet'i müthiş bir sükûn, muğlak bir hüzn istila etmişti. Ağlamak ister, fakat muvaffak olamaz. Pederinin, vâlidesinin karşısında, ara sıra mecnûnâne hezeyan ederek gülerdi.

Rivayet ederler ki ebeveyni, Behcet'i gizlice birkaç etibbâ-yı meccânine muayene ettirmiş, doktorların tasdik-kârâne sözlerini işitmişti. O zaman peder, zevcesinin karşısında, çocuklar gibi hüngür hüngür ağlayarak:

-Zavallı Behcet! Bî-çâre mecnûn!.. diye bağırıyordu.

Fi-l-hakika, Behcet kuvâ-yı dimağiyesini izâae etmiş, artık mecnun olmuştu. Pencere önünde bağıracağı günden itibaren Behcet ara sıra yalnız evden çıkar, oraya, zevcesinin hayâlini gördüğü o mukaddes mevki'e gider, orada bütün tabiatı alık alık temâşâ eder, sonra ağlayarak, bağırarak:

-Orada, o orada oturuyor! Derdi. O hânedeki çehrelerden biri Behcet'in hayâl-i aşkânesini, mazisini, teessüratını taltif ediyordu.

Âh bilseniz! Bilseniz ki zavallı Behcet cinnet-i fikriyesi hakkında ne kadar garip, müesser vakayi'-i hikâye ediyorlardı.

Behcet'in bir gün Çamlıca tepesinde güneşe karşı taş attığı, başka bir gün ağaçların yapraklarını yediğini, topraklarla cebini doldurduğunu, bir gün akşamüstü bulutları tutmak kavs-i kuzahları der-âguş etmek için ufuklara doğru koştuğu, dehâ-i müthiş.... Bir gün bir ağacın dalından aşağıya atılmak istediğini görmüşler, bütün bu hâllerine bakarak ağlamışlardı...

Bir zaman geldi ki Behcet bütün vaktini, o hânenin, o pencerenin karşısında imrâr etmeye başladı. Sabahleyin evden çıkar, ebeveyninin muhafaza zımında terfîk ettiği uşakla beraber oraya gider, orada oturur, hasb-el-tesadûf pencere önünde tenevvür eden bir çehreyi görür görmez, haykırarak oradan şiddetle kaçar.

Bir gün evine giderken sokakta birisine rast gelmişti. O adam Behcet'in yüzüne müteesirâne bakarak hafifçe başını sallıyordu. O vakit Behcet vehleten o adamın yanına takarrüb ederek:

-Ben deli değilim, bana iftira ediyorlar... diye bağırıyor. O zaman Behcet'e anlaşılmasın bir sükûn, garib bir ızdırab çökmüştü.

Bir gün birkaç arkadaşı, Behcet'in ziyaretine gitmişler. Bî-çâre arkadaşımız karşımızda müellimâne, sâkitâne oturuyordu. Teselli-âmiz, onu eğlendirecek gülünç lakırtılar söylüyorduk. Nihâyet arkadaşlarımızdan biri, Behcet'e lâ-kaydâne bir sual sordu:

-O hânedeki kim oturuyor? O pencere önünde kimi görüyorsun? Behcet, evvela kahkaha ile gülmeye başladı. Sonra sustu. Etrafına bir göz gezdirdikten sonra ağlayarak, içini çekerek:

-Orada, Besime'ye benzeyen bir kız var. Her vakit onu görüyorum. O bana her şeyi unutturuyor... dedi bî-çâre çocuk!.

-Hatime-

Ferdâsı günü işittiğimiz haber, bizi son derece dehşet-nâk, muzdarib etti: Behcet vefât etmiş!... Zavallıyı bir gün yatağında ölmüş bulmuşlardı. O aralık bir çok rivâyât-ı muhtelifê şurada burada deverân etmeye başladı. Herkes türlü türlü şeyler söylüyordu... Bazıları Behcet intihar etmiş, diğerleri sekte-i kalbiyeden müteesiren vefat eylemiş diyorlardı. Behcet şimdi Karacaahmet mezârlığında, Besime'nin makberesi yanında medfûndur. Ben, ara sıra oradan ağlayarak Behcet'in kabrini ziyaret ederim.